

**КОЛЕКЦІЯ ДРІБНИХ КОТУШКОВИХ (MOLLUSCA: PULMONATA: PLANORBINAE)
ЦЕНТРАЛЬНОГО НАУКОВО-ПРИРОДНИЧОГО МУЗЕЮ НАН УКРАЇНИ (ЛЬВІВ)**

Досліджено видовий склад колекцій дрібних катушкових Центрального науково-природничого музею НАН України (Львів) в світлі нових уявлень про таксономічну структуру підродини Planorbinae. Виявлено 19 видів, які належать до 6 родів (Planorbis, Anisus, Armiger, Choanomphalus, Segmentina, Hippeutis).

Колекція молюсків Центрального науково-природничого музею НАН України (Львів) зібрана в основному Й. Бонковським. В подальшому вона була доповнена, доопрацьована і частково описана А.М. Ломницьким. Й. Бонковський зібрав величезні колекційні матеріали, які представляють малакофауну Західної України, Передкарпаття, Карпат, Польщі кінця XIX ст. Дані про молюсків цієї колекції оформлені у вигляді відомої монографії [1], опублікованої в 1891 р., в якій поряд з іншими видами наведені описи і дрібних катушкових. У ній наводяться дані стосовно 14 видів молюсків підродини Planorbinae: детальна морфологічна характеристика кожного з них, вказуються місця знаходження, дається коротка характеристика екологічних особливостей видів. Пізніше колекцію доповнив своїми зборами Ю. Полянський та А. Січ.

Визначення матеріалів колекції зроблено відповідно поглядів на класифікацію, прийнятих на той час (кінець XIX ст.), тобто переважно за конхіологічними особливостями черепашки. У своїх зборах за 1877-1890 рр. Й. Бонковський виділив 13 видів дрібних планорбід.

Список дрібних катушкових, зібраних Й. Бонковським на території України

Родина Limnaeidae
Підродина Planorbinae
Рід Planorbis

1. *Tropodiscus marginatus Draparnaud.*
2. *Gyrorbis vortex Linnÿ.*
3. *Gyrorbis rotundatus Poiret.*
4. *Gyrorbis spirorbis Linnÿ.*
5. *Gyrorbis septemgyratus Ziegler.*
6. *Bathyomphalus contortus Linnÿ.*
7. *Gyraulus albus O. F. Mÿller.*
8. *Gyraulus glaber Jeffreys.*
9. *Gyraulus Rossmassleri Auerswald.*
10. *Gyraulus crista Linnÿ.*
11. *Hippeutis complanatus Linnÿ.*
12. *Segmentina Clessini Westerlund.*
13. *Segmentina nitida O. F. Mÿller.*

В останні роки у зв'язку з проведенням таксономічної ревізії прісноводних молюсків [2-5] з'явилися нові дані щодо систематики дрібних катушкових, оскільки чимало видів, як з'ясувалося, виявилися збірними. Тому видову приналежність катушкових ми визначали, базуючись на нових уявленнях про таксономічну структуру підродини Planorbinae, використовуючи конхіологічні особливості об'єктів. Для цього визначали 11 кількісних характеристик їх черепашки [5] та 8 індексів, а також якісні ознаки – форму, скульптурованість поверхні, колір, прозорість і т. д. Було обстежено 291 екз. планорбід. При дослідженні морфологічних особливостей черепашок приділялась увага вивченню їх пластичних ознак для подальшого співставлення цифрового матеріалу і його обробки із застосуванням елементарних статистичних прийомів [6]. Адже черепашка планорбід – це певне геометричне тіло, в якому зміна однієї ознаки завжди супроводжується змінами інших [7], через те що існує математичний взаємозв'язок ознак.

Ретельно дослідивши колекцію Planorbinae, ми виділили 19 видів дрібних катушкових, які належать до двох триб: Planorbini *Rafinesque, 1815* – 14 та Segmentinini *F. C. Baker, 1945* – 5. Це представники чотирьох родів (Planorbis – 2, Anisus – 10, Choanomphalus – 1, Armiger – 1) триби Planorbini і двох родів (Segmentina – 3, Hippeutis – 2) триби Segmentinini.

Рід **Planorbis** *Geoffroy, 1767* представлений в музейних колекціях багаточисельними зборами з Тернопольської, Волинської, Івано-Франківської, Львівської областей. Ми визначили 2 види – *P. planorbis (Linnÿ, 1758)* та *P. carinatus (O. F. Mÿller, 1774)*.

Рід **Anisus** *Studer, 1820* представлений трьома підродами – *Anisus s. str.*, *Torquis*, *Gyraulus*. Із дев'яти видів підроду *Anisus s. str.*, відомих для України, в колекції було відмічено 7 – *A. vortex (Linnÿ, 1758)*, *A. vorticalus (Troschel, 1834)*, *A. contortus (Linnÿ, 1758)*, *A. spirorbis (Linnÿ, 1758)*, *A. leucostoma (Millet, 1813)*, *A. septemgyratus (Rossmassler, 1835)*, *A. dazuri (Mÿrch, 1868)*. Останній вид Й. Бонковський [1] визначав як різновидність *A. spirorbis* var. *Dazuri*. В сучасній систематиці Planorbinae *A. dazuri* розглядається як окремий вид. З підроду **Gyraulus** було виділено 2 види – *A. albus (O. F. Mÿller, 1774)*, *A. acronicus (Ferussac, 1807)*. Єдиний в Україні вид

підроду **Torquis** – *A. laevis* (Alder, 1838) у колекції представлений лише зборами Й. Бонковського з Тернопольської, Івано-Франківської та Львівської областей.

Рід **Armiger** Hartmann, 1840 представлений одним видом – *A. crista* (Linné, 1758). З роду **Choanomphalus** Gerstfeldt, 1859 також наявний лише один вид – *Ch. rossmaessleri* (A. Schmidt, 1851).

Рід **Segmentina** Fleming, 1817 в колекції представлений багаточисельними зборами, в основному зборами Й. Бонковського. Дотримуючись нової таксономічної структури цього роду [5], ми визначили наступні види – *S. nitida* (O. F. Müller, 1774), *S. clessini* (Westerlund, 1873), *S. montgazoniana* (Bourguignat in Servain, 1881).

У роді **Hippeutis** Agassiz in Charpentier, 1837 Й. Бонковський виділив лише один вид, характерний для України, – *H. complanatus*. Я.І. Старобогатов [3] вважає, що слід відмовитись від використання назви *H. complanatus* на користь *H. fontana*, поскільки молюски, які звичайно згадуються як *H. complanatus*, за своїми конхіологічними особливостями цілком відповідають першоопису саме *H. fontana*. Погоджуючись із цією думкою, ми визначили 2 види – *H. fontana* (Lighfoot, 1786) і *H. diaphanella* (Bourguignat, 1864).

Матеріали малакологічної колекції Центрального науково-природничого музею НАН України (Львів) столітньої давності дають змогу порівнювати їх з видовим складом сучасної нам фауни. До колекції, як і до монографії Й. Бонковського, що не втратила дотепер своєї актуальності, постійно звертаються малакологи (як вітчизняні, так і зарубіжні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ВНеkowski J. Мікczaki.- Jwyw: Mus. im. Dzieduszyckich, 1891. – 264 s.
2. Старобогатов Я.И. Распространение моллюсков континентальных водоемов: Фауна моллюсков и зоогеографическое районирование континентальных водоемов. – Л.: Наука, 1970. – 371 с.
3. Старобогатов Я.И. Клас брюхоногие моллюски – Gasrtpoda // Определитель пресноводных беспозвоночных Европейской части СССР. – Л.: Гидрометеиздат, 1977. – С. 165-174.
4. Стадниченко А. П. Прудовикообразные (пузырчиковые, витушковые, катушковые) // Фауна Украины. – Т. 29, вып. 4. – К.: Наук. думка, 1990. – 292 с.
5. Круглов Н.Д., Солдатенко Е.В. Ревизия рода Segmentina (Planorbidae) // Ruthenica. – 1997. – N. 2. – P. 111-132.
6. Акрамовский Н. Н. Моллюски (Mollusca). – Ереван: АН Арм. ССР. – 1976. – 268 с.
7. Амитров О. В. О некоторых геометрических методах изучения раковин брюхоногих моллюсков // Моллюски: Вопр. теоретической и прикладной малакологии. – М.; Л.: Наука, 1965. – С. 30-31.

Матеріал надійшов до редакції: 23.12.02 р.

Уваева Е.И. Коллекция мелких катушковых (Mollusca: Pulmonata: Planorbinae) Центрального научно-природоведческого музея НАН Украины (Львов).

Исследован видовой состав мелких катушковых Центрального научно-природоведческого музея (Львов) в свете новых представлений о таксономической структуре подсемейства Planorbinae. Обнаружено 19 видов, которые относятся к 6 родам (Planorbis, Anisus, Armiger, Choanomphalus, Segmentina, Hippeutis).

Uvayeva O.I. The collection of Small Snails (Pulmonata: Planorbinae: Planorbinae) of the Central Scientific-naturalists' museum of Ukraine (Lviv).

The species composition of small snails of the Central scientific – naturalists' museum (Lviv) in the light of new idea about taxonomic structure of the subfamily Planorbinae have been investigated. 19 species belonging to 6 genus have been discovered (Planorbis, Anisus, Armiger, Choanomphalus, Segmentina, Hippeutis).